

Gent, augustus en september 2008

Beste Philippe,

Om te beginnen aan deze brief wilde ik wachten tot het einde van het project. Welke reden ik voor dat wachten heb? Geen. Hooguit wachtte ik totdat mijn ideeën, voornemens, handelingen en resultaten een zekere plek zouden gaan innemen. Zoals rollende stenen pas een definitieve plek krijgen nadat een lawine tot stilstand komt. Maar stilstand, wat zo'n werkbaar moment lijkt voor het schrijven van een brief, bleef uit.

Als ik naar een antwoord zoek op jouw vraag wat het betekent om vier maanden te tekenen op muren in een woonwijk die Moscou heet, vind ik geen antwoord, maar kom wel tot een belangrijke nuance die betrekking heeft op tijd. Na vier maanden werd het project verlengd met nogmaals vier maanden. Toen er acht maanden voorbij waren, werd besloten dat het goed was als het project één jaar zou bestrijken. Hierdoor bestaat het geheel uit drie episodes. En wie weet zijn drie episodes een inleiding tot een levenslang verblijf in Gent.

Door de trilogie verschoof mijn aanwezigheid als gastkunstenaar van het S.M.A.K. naar die als bewoner van de stad Gent. Vanwege deze verschuiving kreeg het project een geheel andere tonatie dan wanneer het bij een verblijf van korte duur gebleven was. Je sprak in een eerdere brief over het belang van duurzame relaties. In dit geval is er sprake van een relatie tussen een kunstenaar en een stad die langzaam de zijne wordt. Mijn brief gaat erover dat alle stenen in deze stad duurzaam aan het rollen zijn zoals in een lawine. Over het uitzetten van paden, en over zekerheden en heenkomens in een voortdurend veranderende orde in een buurt als Moscou.

Aan de muur van jouw appartement hangt een brief van het Britse koningshuis. Het is een antwoord op jouw vraag aan de Britse koningin of je koning mag worden. Ze schrijft terug dat er momenteel geen vacatures vacant zijn. De brief is ingelijst, er zit een kader omheen als een soort kroontje.

Je vertelde hoe je als kind je eerste museumbezoek ervoer. Aan de muur hing een schilderij. Een groot werk, maar in verhouding tot de architectuur van het museum was het schilderij piepklein. Het museum was een overweldigende lijst waardoor niemand het belang

van het schilderij meer kon onderschatten. Zó belangrijk zijn dat men iets om je heen bouwt, een kasteel bijvoorbeeld, dat fascineert. Vandaar je interesse voor het Britse koningschap. Het is logisch dat belangrijke schilderijen in grote lijsten hangen in musea en dat het koninklijke respons een kader krijgt in je appartement.

Aan mij heb je een opdracht gegeven om werk te maken waar geen kader omheen kan. De opdracht gaat zelfs volledig voorbij aan het gegeven dat er iets bewaard kan blijven. De tekeningen in Moscou zijn immers efemeer: ze zijn met schoolbordkrijt aangebracht op muren en huizen. Sommige tekeningen lopen via de buitenkant van huizen en verdwijnen vervolgens in huiskamers en keukens van families, duiken dan weer op en bestrijken delen van een straat. Het krijt wordt door de regen weggespoeld of door de bewoners weggewassen. Wat overblijft zijn foto's van de krijttekeningen die documentair van aard zijn en bedoeld om te publiceren.

Ik heb er vrede mee dat het echte werk, ofwel de muurtekeningen, na verloop van tijd worden weggevaagd. De tekeningen zouden nooit bestaan hebben als ze niet konden verdwijnen. Simpelweg omdat ik van veel locaties geweerd was als de ingrepen permanent waren. Bewoners stemmen toe in het aanbrengen van tekeningen op hun huis omdat krijtlijnen op den duur 'vanzelf' weer verdwijnen. Krijt is een bros en onschuldig materiaal. Maar mijn tekeningen hebben niet dezelfde onschuld als die waarmee kinderen (de gangbare gebruikers van krijtstaven en krijtpijpjes) hun fantasie op stoepen en straten projecteren. Wel breiden de tekeningen zich op een soortgelijke manier uit. Aan de burens van een huis dat 'af' is, vraag ik of de tekening voortgezet mag worden op hun gevel. Soms benadert een bewoner vanzelf zijn burens. De omvang van de tekeningen en de bereidheid van de buurt om mee te werken, neemt naarmate het project langer duurt, almaar toe.

Aan het einde van de tweede episode kwam jij op werkbezoek. Door jouw ogen zag ik de restanten van weggevaagde, voltooide en deels voltooide tekeningen op de gevels van huizen staan. We bezochten een huis waar een tekening op de buitengevel zich voortzet op het behang in de huiskamer. Voor enkele huizen waarvan de gevels nog niet betekend waren stonden we eveneens stil. Zichtbaar werd hoe ik me al maanden rondwentelde in een wereld van huizen, bewoners en krijt, een mengsel dat jij stedelijk weefsel noemt. Tijdens het werkbezoek gaf het aanschouwen van de krijttekeningen op de

gevels van de huizen mij het kriebelige gevoel van verstoven zand dat overal tussen gekropen is. Het geheel aan tekeningen laat zich steeds minder makkelijk traceren. En dan opeens, te midden van alle plekken die met krijt zijn aangeraakt, zeg jij een van de tekeningen te willen onderbrengen in de collectie van het S.M.A.K. Hoe kan het vergankelijke met het permanente in rijm worden gebracht? Kan een verwaaide krijtlijn wel bewaard worden?

Mijn eerste reactie is praktisch: 'Dat gaat niet, dat is te duur. Je zou zo'n betekende gevel alleen kunnen onderbrengen in de collectie inclusief het huis zelf.' Ik vraag mij af: zou mijn werk niet in galeries hangen omdat je er een huis bij zou moeten kopen? Dan bedenk ik mij: het kan ook anders. Ik denk aan jouw brief aan de koningin, of eigenlijk aan haar antwoord. Dat wanneer er een lijst om een brief zit de boodschap daarvan belangrijk moet zijn, zoals het piepkleine schilderij in het museum. Maar wat heb ik aan lijsten in Moscou? De bewoners zouden het aanzien voor brandhout en er hun huizen mee verwarmen.

Mijn eerste krijttekening was bestemd voor de Koningin van Oranje. Terwijl ik student was aan de kunstacademie in Breda werd het nieuwe gebouw geopend door de koningin. Daags voor haar komst tekende ik voor de entree van de academie een meters lange loper van oranje stoepkrijt. Toen de koningin over het krijt schreed om met een schaar het lint door te knippen, riep ik haar toe: 'Majesteit, u staat bij ons in het krijt!' Gedurende de dag verdween de loper geleidelijk onder de schoenzolen van de bezoekers en werd het krijt uitgelopen door het hele gebouw. De volgende dag verscheen er op de voorpagina van de krant een foto van de koningin, waarop ze geschrokken naar haar schoeisel kijkt. Dit krantenartikel hangt aan de muur van mijn kamer.

Zoals de oranje loper voor de koningin gaat al mijn werk over het verkennen van een omgeving, het inbreken in of toe-eigenen van een klein stukje wereld. Over de vraag om gast te mogen zijn of om gasten te mogen ontvangen. Als ik vanuit het Moscou-viaduct op de wijk neerzie bestaat het zicht uit het kriskras door elkaar lopen van publiek, gemeenschappelijk en particulier domein, en grenzen die daartussen zijn opgetrokken. Door gebruikers, die plekken door middel van schuttingen afschermen, of door omhoog geschoten heggen, die verwaarloosde grond aan het oog onttrekken. Op de

muren staan hier en daar krijtlijnen of resten daarvan, die zich niets lijken aan te trekken van hoe en door wie een plek gebruikt wordt.

Na het werkbezoek noemde je mij de burgemeester van Moscou. Het zou een uitdaging zijn om een sollicitatiebrief te schrijven voor deze vacature en het antwoord in Moscou openbaar te maken. Ik zou een kader laten opmeten waarbinnen het antwoord past. Wat ik zou doen als burgemeester? Evenals de krijtlijnman zou ik in een bestuurlijk ambt niet als regisseur optreden, maar als gebruiker van de ruimtelijke orde. Als een gebruiker die de grenzen tussen privé, gemeenschappelijk en publiek weliswaar overschrijdt zoals de krijtlijnen doen, maar zonder doel om, net zoals de meeste bewoners, ook maar iets blijvend te veranderen.

De krijttekeningen hadden overal gemaakt kunnen zijn, al passen ze in Moscou precies. De tekeningen zijn een soort zachtmoedig anarchisme jegens eigenaars, vergunningen en autoriteiten. Als burgemeester zou ik alles in het werk stellen om niets te veranderen in Moscou. Dit schrijf ik terwijl zojuist bekend gemaakt is dat de stad Gent 25 miljoen euro gaat investeren in Ledeberg, het stadsdeel waarin Moscou ligt.

In het boek *Il Gattopardo* van Giuseppe Tomasi di Lampedusa spreekt een prins uit dat er veel moet veranderen, wil alles bij hetzelfde blijven. Ofwel in het geval van de krijtlijnen: er moet veel gebeuren wil iets dat vanzelf verdwijnt behouden blijven. En in dit citaat ligt de moeilijkheid verscholen van het antwoord op jouw vraag hoe een krijttekening die wordt blootgesteld aan weer en wind, in jullie collectie te bewaren is.

Toen de koningin over het oranje krijt schreed, toornde het nieuwe academiegebouw boven de kunstenaars in spe uit als een bijpassende omlijsting. Als een vesting, inclusief een omzoomde gracht en hekwerk. Tussen de bezoekers die over de looper naar binnen liepen bleef ik buiten staan, in wat momenteel de rokerszone heet. Ergens moet toen tot me doorgedrongen zijn dat ik de looper voor mezelf andersom uitgetekend had. Mijn route leidde van binnen naar buiten. Net als in 2005, toen ik in het S.M.A.K. bij de opbouw van de tentoonstelling één dag overhield en de tekening die in het museum begon, afmaakte op een muur in de Stoofstraat. Jij hebt toen wellicht gedacht: die wil helemaal niet in het museum blijven, die wil veel liever naar buiten. Vandaar dat je me twee jaar later voor

Moscou benaderde en nu, om de tijdslijn gespannen te houden, rooksignalen stuurt en het museum weer onder de aandacht brengt.

Oscar Wilde schreef: 'Van al wat floreert, tiert wat woekert het weligst.' We staan in de Eugeen Zetternamstraat, omarmd door het rangeerterrein van de NMBS. Huisnummer 11 is een voormalig spoorwachtershuis en rijst op als de enige zelfstandige woning. De rest van de straat zijn rijwoningen, zoals in heel Moscou. Vanaf mijn eerste bezoek aan Moscou beschouw ik het spoorhuis als de as waaromheen het project draait. Beeld je eens in dat zoals eeuwen geleden katholieke kerken gebouwd werden in streken die nog godsvruchtig moesten worden, rondom dit spoorhuis Moscou gebouwd is, een parochie die steeds meer zielen ging tellen. Terwijl Moscou nog moest groeien, nam een spoorarbeider zijn intrek in het huis. Deze huurder, die inmiddels gepensioneerd is en zo goed als doof, wroet met een spade in de grond, verbrandt bladeren, zet de hele wijk in de rook en leeft koppig verder zonder acht te slaan op de treinen die twee meter langs zijn huis voorbij denderen. Met de jaren nam het lawaai toe, maar voor hem werd het almaar stiller.

Het werd winter, lente, zomer en ik stond telkens voor het spoorhuis als iemand uit vroegere tijden die daar op een trein wachtte. Door mijn wachten en dralen kreeg het huis iets onaantastbaars. Ik staarde me blind op het pand, dat ik vanwege zijn authenticiteit zo graag wilde betekenen. Welke ingreep zou het huis goeddoen?

Het tekenen leed in zijn geheel onder de aarzeling die hier opwelde. Ook op andere tekenlocaties vielen parallellen van aarzeling te trekken, als een virus dat zich uitzaaide en knaagde aan het fundament. Er waren dagen dat ik thuisbleef en heil zocht in administratief werk. Of dagen dat ik dankbaar was dat het regende en er niet opuit kon trekken. Er groeiden inmiddels braambessen rondom het huis toen ik mijn aarzeling overwon.

De gepensioneerde verstond mij amper. Hij knipperde met zijn ogen tegen de zon. In plaats van gedempt sprak ik luid, zo niet schreeuwend in zijn oor, om de toedracht van mijn bezoek kenbaar te maken. Hij knikte. Ik mocht op zijn gevel tekenen wat ik wilde, zolang het maar niet met verf was.

De schop en de spade bleven in de tijd die volgde tegen het huisje staan. Terwijl ik voorttekende op de gevel bleek de oude man ziek en werd hij opgenomen. De lijnen die ik diagonaal over de voor- en

zijgevel tekende, maakten het huis visueel onderdeel van de elektriciteitskabels van het aangrenzende spoorwegstelsel. Het huis leek zich door de krijtlijnen in beweging te zetten, kreeg vaart zoals de wagons die dagelijks passeren en door locomotieven worden aangeduwd.

Een aantal weken verkeerde ik te midden van familieleden die vreesden dat, mocht de oude overlijden, het huisje niet zou blijven staan. Hij keerde terug van het hospitaal om de aardappels te rooien en het onkruid te wieden. Wiebelend op zijn spade gaf hij me toestemming om de tekening waarmee ik buiten was begonnen in zijn woonkamer te voltooien.

Opnieuw verschijnt er een koningin. Een portret van koningin Astrid, opgetekend uit houtskool, hangt in een lijstje boven de eettafel in de keuken van de oude man. Hij stelt haar zonder te blikken of te blozen voor als zijn vrouw. Als een vrouw van het volk, dus ook van hem. Thuis lees ik de geschiedenis erop na. Als koningin Astrid een hartverscheurende verzoekbrief kreeg, besloot ze persoonlijk de zaak te volgen en ging ongedwongen op onderzoek uit. Net zo ongedwongen als ik op onderzoek uitgestuurd werd door het museum, maar dan zonder dat een verscheurende verzoekbrief daartoe aanleiding gaf.

Jij richtte je bij aanvang van het project in een brief niet tot één persoon, maar tot alle bewoners van Moscou. De brief introduceerde het kunstproject aan de wijk. Ik denk dat de meeste bewoners de brief niet hebben gelezen of opgemerkt. Zoals het merendeel van de bewoners onberoerd bleef bij de eerste krijttekeningen die aangebracht waren op muurtjes die iedereen en niemand toebehoren. Pas toen ik een bewoner persoonlijk aansprak, ging de voordeur verder open dan een kier.

Het is weer augustus geworden, de maand van het oogsten, een jaar sinds het eerste aankloppen bij het spoorhuis. Het heeft zowel op de buitengevel als binnen op het behang krijtlijnen staan. De oude man kapt houtjes in de tuin en de spoorarbeiders leiden wagons heen en weer. De krijtlijnen op het behang in de woonkamer eindigen daar waar ze het interieur raken, zoals de leuning van de fauteuil, het kader van het portret van koningin Astrid en een ingelijste puzzel van een Zwitsers landschap. De oude man sloft door het huis en zegt: 'Gij zeit vrij.'

Er zit om het huis een soort tijds kader dat met zijn leven samenhangt. Tijdens het tekenen probeer ik mij voor te stellen dat de krijtlijnen het spoorhuis beschermen tegen de toekomstige afbraak, als een soort kabels die het casco verankeren. Een beschermde status geven aan een bijzonder huis zou binnen de macht van de burgemeester van Moscou moeten liggen. Het huis is een decreet opgetekend uit krijt.

Wat gebeurt er wanneer de krijttekening getaxeerd wordt als onlosmakelijk deel van het huis? De spoorwegen en het S.M.A.K. zouden een mogelijke constructie samen aan een tafel kunnen bespreken.

Bart Lodewijks